

Ювілей

УДК: 616-006.6:001(477.83)

ВНЕСОК ЛЬВІВСЬКИЙ ЛІКАРІВ У РОЗВИТОК ОНКОЛОГІЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ: ДО 70-РІЧЧЯ НАУКОВОЇ ШКОЛИ ОНКОЛОГІВ У ЛЬВОВІ

Б.Т. Білинський, О.В. Лукавецький, М.М. Мриглоцький, Я.В. Шпарик

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

Реферат

У праці зроблено спробу ознайомити широку медичну громадськість із внеском Львівських лікарів у розвиток онкології. Опрацьовано архівні документи та спомини онкологів Львівщини щодо внеску в розвиток вітчизняної та світової онкологічної науки і практики таких відомих вчених як: Марії Склодовської-Кюрі, Л. Рідігера, К. Бохенського, Т. Островського, професора Г.П. Ковтуновича і його школи, професора А.І. Гнатишака, професора Б.Т. Білинського і їх учнів. Відзначено внесок наукового товариства онкологів в практичну медицину, у впровадженні наукових досягнень у повсякденну практичну діяльність.

Ключові слова: *Марія Склодовська-Кюрі, Л. Рідігер, К. Бохенський, Т. Островський, Г.П. Ковтунович, А.І. Гнатишак, Б.Т. Білинський, онкологічне товариство Львівщини*

Abstract

CONTRIBUTION OF DOCTORS
FROM LVIV TO THE DEVELOPMENT OF
SCIENCE AND PRACTICE OF ONCOLOGY:
70th ANNIVERSARY OF THE SCIENTIFIC
SCHOOL OF ONCOLOGISTS IN LVIV

*B. T. BILYNSKYI, O. V. LUKAVETSKYI,
M. M. MRYHLOTSKYI, Ya. V. SHPARYK*

The Danylo Halytsky National Medical University in Lviv

In the article was made attempt to introduce to broad medical community the contribution of doctors from Lviv to the development of oncology. Archive documents and memories of oncologists from Lviv were collected and analyzed on contribution to the development of national and world science and practice of cancer of such well-known scientists as Maria Sklodowska-Curie, L. Ridiger, K. Bokhenski, T. Ostrowski, professor G.P. Kovtunovych and his school, professor A.I. Hnatyshak, professor B.T. Bilynskyi and their school. Noted the contribution of the Scientific Society of Oncologists of Lviv in the introduction of scientific achievements in everyday practice.

Key words: *Maria Sklodowska-Curie, L. Ridiger, K. Bokhenski, T. Ostrowski, G.P. Kovtunovych, A.I. Hnatyshak, B.T. Bilynskyi, Scientific Society of Oncologists of Lviv*

Вступ

У цілому світі наука розвивається не як окремі досягнення одиниць, а як цілеспрямований рух колективу однодумців під керівництвом лідерів, здатних генерувати оригінальні ідеї і керувати їх здійсненням.

Що стосується онкології і конкретної ситуації у Львові, то на розвиток наукових шкіл наклалися історичні події і наш інститут (факультет, університет) протягом життя двох поколінь переходив з умов Австро-Угорщини, міжвоєнної Польщі, ряду окупаційних режимів, СРСР до сучасної діяльності в умовах України, що будується і реформується.

Така ситуація зумовила майже повну зміну кадрового складу в період від 1939 по 1945 роки, появи цілої когорти вчених з Великої України та інших республік і, як наслідок, перерву тягlosti наукового процесу. Історія науки і практики онкології розпочалася у Львові задовго перед офіційним заснуванням однойменної кафедри і оформленням наукової онкологічної школи *de facto* і *de jure*. Треба згадати, що протягом багатьох століть історія української науки взагалі і медицини, зокрема, пов'язаних саме зі старовинним Львовом. Саме тут, ще в 1661 р. відкривається перший на території нашої держави університет, а в 1784 р. в його складі починає працювати медичний факультет, який згодом трансформується в медичний інститут (1939 р.). Саме у Львові в XIX сторіччі аптекар Лукасевич винайшов гасову лампу, яка відкрила еру штучного освітлення при хірургічних втручаннях. У Львові працював відомий австрійський хірург Рідігер - один з піонерів хірургії шлунка (1897 р.), в клініці проф. К. Бохенського успішно видаляли пухлини жіночих статевих органів (1921 р.), у клініці Т. Островського проводили резекції легенів.

Історія ж Львівської онкологічної школи тісно пов'язана з двома всесвітньо відомими іменами. Ще в 1929 році двічі лауреат Нобелівської премії Марія Склодовська-К'юрі подарувала філії Польського Протиракового Інституту (PIP), що працював у Львові близько 80 мг. відкритого нею радію - то був воістину царський дарунок. Той радій під час Другої світової війни переховувався і знов почав працювати на благо людини після закінчення воєнних дій.

У 1945 році до Львова, де було знищено більшість професорського складу медичного факультету, прибув учень одного з основоположників світової клінічної онкології, видатного російського вченого академіка М.М. Петрова - професор Гаврило Порфентійович Ковтунович. Він очолив кафедру пропедевтики хірургії, але зрозуміло, що з найважливіших напрямків роботи кафедри були дослідження в галузі клінічної онкології. Професор Г.П. Ковтунович продовжив традиції свого Учителя М.М. Петрова, які полягали в інтегральному поєднанні клінічної практики з глибоким розумінням теоретичної онкології. Його цікавили питання теоретичної і клінічної онкології. Багатьом відомі його праці з питань етіології пухлин (вплив радіаційного фактора), променевого і хірургічного методів лікування, зокрема абластики і антиабластики. Під керівництвом проф. Г.П. Ковтуновича захищені 10 кандидатських і 3 докторських дисертації. Найяскравішими представниками Львівської онкологічної школи професора Г.П. Ковтуновича стали проф. А.І. Гнатишак, д.мед.н. В.Д. Келеман, проф. А.М. Середницький, проф. Б.В. Качаровський, проф. Г.А. Івашкевич та інші. Із його ініціативи один з наймолодших співробітників - Б. Білинський зацікавився проблемою післяопераційних рецидивів пухлин.

У клініці Г.П. Ковтуновича активно розвивалися хірургічні підходи до лікування онкологічних хворих. Зокрема, ще у 50-х роках активно вивчалися хірургічні підходи до лікування раку підшлункової залози (пакреато-дуоденальні резекції), чому була присвячена монографія професора Г.П. Ковтуновича та доцента В. Келемана "Хирургия рака головки поджелудочной железы" (Київ: Госмедиздат УССР, 1963 г.). На жаль молодий, повний творчих задумів доц. В.Д. Келеман раптово помер і не дочекався її виходу у світ, а проф. Ковтунович Г.П. помер невдовзі після публікації книги від лейкозу - очевидно далась ознаки постійна праця з джерелами випромінювання.

Подальша історія Львівської онкологічної школи тісно пов'язана з іменем професора Анатолія Івановича Гнатишака. Він народився 20 лютого 1917 року в с. Бахів (нині це територія Польщі) у сім'ї українського священника. Закінчив гімназію у Перемишлі, а у 1940 р. Львівський ме-

дичний інститут. Після війни Анатолій Іванович повертається в альма-матер як викладач. Вже в ті роки розпочав серйозну наукову роботу на кафедрі професора Г.П. Ковтуновича. У 1950 р. захистив кандидатську дисертацію на тему "Рак і туберкульоз". У 1959 р. захистив докторську дисертацію на тему "Рак щитоподібної залози". За її матеріалами у 1963 р. видав монографію, яка протягом багатьох років залишалась єдиною в колишньому СРСР книгою на цю тему.

Від 1960 р. професор А.І. Гнатишак завідував кафедрою пропедевтики хірургії. Під його керівництвом виконується ціла низка глибоких досліджень у галузі онкології та загальної хірургії. Професор А.І. Гнатишак був першим в СРСР, хто зумів зосередити викладання онкології студентам на окремій кафедрі, яку організував у Львові у 1966 р. Саме 05.10.1965 р. Львівський онкодиспансер переходить у нове приміщення і стає базою новоствореної кафедри отримує титул "клінічного", що сприяє поглибленню досліджень у різних галузях онкології.

Протягом 20 років проф. А.І. Гнатишак веде на кафедрі активну наукову та педагогічну роботу. Про її об'єм свідчить понад 120 публікацій, керівництво 8 докторськими, майже 40 кандидатськими дисертаціями. Відомими представниками онкологічної школи під керівництвом проф. Гнатишака А.І. стали - проф. Білинський Б.Т., проф. Савран В.Р., проф. Дрижак В.І., проф. Масляк В.М., проф. Гуляєва, Р.Д., к.мед.н. Сендецька Р.І., к.мед.н. Шиян Д.М., к.мед.н. Криштальська Л.Р., к.мед.н. Кордоба М.Т., к.мед.н. Кайструкова Д.С., к.мед.н. Служинська З.А. У 1975 р. видано "Учебное пособие по общей и клинической онкологии", (Москва, "Медицина"), яке стало першим посібником із загальної та клінічної онкології для студентів. Про популярність цієї книги свідчить її перевидання у 1989 році. Величезний методичний досвід викладання онкології, який набула кафедра під керівництвом професора А.І. Гнатишака, відображено ще в одному посібнику для студентів "Клиническая онкология. Практикум", (Львів: "Вища школа". 1980 р. Співав. Б.Т. Білинський, В.Р. Савран В.Р., Б.П. Стернюк, Д.М. Шиян).

На кафедрі онкології продовжувались оригінальні наукові дослідження, зокрема, по підходах до медикаментозного лікування хворих раком - "Индивидуализация медикаментозного лечения

онкологических больных", Київ: "Здоров'я" 1985 р. (Співав. Б.Т. Білинський, В.Р. Савран В.Р.). Онкологам України та інших держав добре відомі роботи Анатолія Івановича з проблем раку молочної залози, гормонотерапії, використанню в лікуванні раку молочної залози показників статевого хроматину, що знайшли своє відображення у відповідних написаних розділах посібника "Справочник онколога", Київ: "Здоров'я" 1975 р., роботи щодо визначення чутливості пухлин до медикаментного лікування.

Від 1986 до 2004 року кафедру онкології очолює учень професора Г.П. Ковтуновича і професора А.І. Гнатишака - професор Білинський Б.Т. - доктор медичних наук (1972р.), професор (1978), заслужений діяч науки і техніки України (1994 р.), академік АН Вищої Школи України (1993 р.).

Народився Борис Тарасович Білинський 16 липня 1933 р. у м. Збараж Тернопільської області. Закінчив Львівський медичний інститут у 1956 році. Працював лікарем, онкохірургом, завідувачем хірургічним відділенням районної лікарні, лікарем-ординатором обласної лікарні, молодшим і старшим співробітником науково-дослідного інституту гематології і переливання крові, доцентом а згодом професором і завідувачем кафедри онкології та медичної радіології у Львівському медичному університеті, проректором з лікувальної роботи (1982-1991 рр.) і наукової (1991-2000 рр.) роботи. Депутат Львівської обласної ради Першого демократичного скликання, член Краєвого Проводу, Краєвої Ради Народного Руху України (1989 р.); сприяв демократичній перебудові у системі охорони здоров'я Львівщини, співавтор проекту реорганізації охорони здоров'я Львівщини, обґрунтував і заклав основи організації першого в Україні "Госпісу", розробив і впровадив в практику скринінгову систему ранньої діагностики раку серед робітників великих індустріальних підприємств.

Ще в студентські роки Б.Т. Білинський розпочав роботу під керівництвом професора Г.П. Ковтуновича. У 1963 р. захистив кандидатську дисертацію на тему "Імплантаційні рецидиви раку молочної залози та їх зв'язок з раковими клітинами у рані при мастектомії". На кафедрі онкології Львівського інституту від часу її заснування. Під його керівництвом продовжуються і розвиваються традиції, закладені проф. Г.П. Ковту-

новичем і проф. А.І. Гнатишаком. У середині 60-х років стає одним із піонерів клінічної імунології в Україні та СРСР. Докторська дисертація (1972 р.) присвячена імунологічним та біологічним аспектам опікової хвороби.

Наукові інтереси та праці професора Білинського Б.Т., займають широке коло проблем та присвячені хірургічному та консервативному лікуванню пухлин, вивченню закономірностей метастазування, гематології, імунології:

- "Гематрасфузионные реакции и осложнения" - Баку: "Медицина". 1983. У співавторстві з Р.М. Гланц, М.Б. Везиалиев, Х.В. Синейчук.

- "Иммунология опухолей" - Рига: "Зинанте". 1982.

- "Опыт иммунологического мониторинга при лечении онкологических больных" - Рига: "Зинанте". 1982.

- "Иммунология и иммунотерапия опухолей молочной железы" - Киев: "Здоров'я". 1990. Співав. Ю.А. Гриневич, Л.Я. Каменец, В.И. Лобода.

- "Иммунологические механизмы естественной противоопухолевой резистентности". Киев. "Наукова думка". 1991. Співав. Н.А. Володько, Я.В. Шпарик.

Борис Тарасович Білинський є автором понад 500 друкованих наукових робіт у т.ч. 11 монографій і 3 підручників, серед них "Онкологія" - перший підручник із цього фаху для лікарів і студентів українською мовою, що витримав 4 видання (1992, 1998, 2004 і 2007 рр.) і підсумовує педагогічний досвід кафедри; довідниковий посібник "Сучасні схеми поліхіміотерапії основних захворювань у дорослих та дітей". Підготував 5 докторів і 20 кандидатів наук в тому числі проф. Романишина Я.М., проф. Фецича Т.Г., проф. Стернюка, д.мед.н. Галая О.О., д.мед.н. Володько Н.А., к.мед.н. Лукавецького О.О. (нині д.мед.н. проф., завідувач кафедри хірургії №1), к.мед.н. Ширія О.В., к.мед.н. Шпарика Я.В., к.мед.н. Дукача В.А., к.мед.н. Олійника Ю.Ю., к.мед.н. Качмара Т.Б., к.мед.н. Саврана В.В., к.мед.н. Мриглоцького М.М., к.мед.н. Лукавецького Н.О., к.мед.н. Примак С.В.

Відповідно до трьох напрямків започаткованих при створенні онкологічної школи а саме: 1. поєднання теоретичної і клінічної онкології (імунологія пухлин, чутливість до хіміотерапії, гормональна терапія); 2. індивідуалізація (персо-

налізація) підходу до лікування; 3. удосконалення хірургічної тактики і ад'ювантної терапії - на кафедрі онкології ЛНМУ ім. Данила Галицького протягом останніх 5 років під керівництвом учня професора Білинського Б.Т. - проф. Фецича Т.Г. активно введеться пошук і опрацювання нових методів і способів лікування місцево-поширених форм раку різної локалізації, що підтверджують статті і патенти про застосування інтраопераційної гіпертермічної внутрішньочеревної хіміоперфузії у лікуванні хворих на рак шлунка із канцероматозом очеревини, також застосування гіпертермічної внутрішньочеревної хіміоперфузії при хіміорезистентному раку яєчника, пошук прогностичних факторів у хірургії пухлин стравоходу і кардії, вивчення ролі окремих клітинно-молекулярних факторів мікрооточення у прогресії злоякісних пухлин жіночої репродуктивної системи.

Із завоюванням Україною незалежності відкрилися нові можливості перед молодими українськими вченими. Сотні молодих лікарів дістали можливість стажування у відомих медичних центрах Європи і Америки.

Свої ідеї онкологічна наукова школа завжди розповсюджувала через науково-практичне товариство онкологів, яке традиційно очолювали керівники наукової школи. Авторитет Львівського товариства завжди був доволі високим, про що свідчать публікації звітів товариства у відомому журналі "Вопросы онкологии" (В.О. 1963, 1966 pp.). Незважаючи на значні онкологічні і політичні негаразди, які переживає уся країна і в тому числі медицина, Львівська школа онкологів і Львівське онкологічне товариство продовжує діяти, прийнявши кращі традиції своїх попередників. Ми пам'ятаємо, що досягти нових висот можна лише спираючись на досвід своїх вчителів.

Львівська онкологічна школа обіймає значно більший обсяг ніж однойменна кафедра. Вона об'єднувала і об'єднує працівників базової установи - Львівського онкологічного регіонального діагностично-лікувального центру (ЛОРДЛЦ) де працювали і працюють кандидати медичних наук Д.С. Кайстукова, Р.І. Сендецька, Р.М. Цьолко, М.М. Йолич, І.Г. Гіпп. Захистив докторську дисертацію завідуючий відділенням пухлин голови і шиї О.О. Галай. Низка лікарів продовжують працювати у науковому напрямку.

Завідуючий хіміотерапевтичним відділенням ЛОРДЛЦ доцент к.мед.н. Я.В. Шпарик, налагодив співпрацю із однопрофільними установами Європи і США. Завдяки цьому створено хіміотерапевтичний центр, який є одним із найпотужніших в Україні. У цьому ж центрі працює к.мед.н. Т.Б. Качмар. Хіміотерапевтичний центр співпрацює із науковцями інституту гематології та трансфузіології к.мед.н. В.М. Матланом і д.мед.н. Н.І. Кіцерою, докторська робота якої присвячена проблематиці спадкових пухлин.

До Львівської наукової школи належить і створений перший в Україні "Госпіс", яким керує к.мед.н. Москв'як Є.Б., до нашої школи примикають і онкологи Тернополя, Івано-Франківська, Рівного і Луцька. Низка практичних лікарів з інших областей України також відчують і декларують свою приналежність до школи, очолюваної в свій час такими корифеями науки як Г.П. Ковтунович і А.І. Гнатишак. Львівська онкологічна школа тісно співпрацювала з столичними онкологами. Б.Т. Білинський є почесним професором інституту ім. Р.С. Кравецького.

Наука не розвивається поза колективами вчених, в цьому і велика роль наукових шкіл, зокрема Львівської школи онкологів.

Література

1. Amosov N.M. "My worldview". Kiev: 1992. 36 p.
2. Baiev A.A. "About scientific schools". Shools in science. 1977. p.503-504.
3. Zerbino D.D. "Scientific school as phenomenon". Kiev. Scientific thought. 1994. 134 p.
4. Bilynskyi B.T., Kovalchuk I.V., Shparyk Ja.V. Is it to be a hospice in Ukraine? In the book Role and place of regional oncological centers in organization of oncological care for the people of Ukraine. Poltava. 1994. p.38-39.
5. Bilynskyi B.T., Savran V.R., Sternuk B.P., Kaystrukova D.S., Shyian D.N. "Hnatyshak A.I. (anniversary)". Questions of oncology. 1977. №7. p. 121.
6. Bilynskyi B.T. Integration of Ukrainian science into the world science (perspectives and problems). In the book Ukrainoznavstvo and humanization of education. Publ. DDU. Dnipropetrovsk. 1993. p.146-147.
7. Bilynskyi B.T. Essays on the history of research activities in Lviv medical institute. In the book: Lviv state medical institute. Lviv. 1994. p.19-25.
8. Bilynskyi B.T., Shparyk Ja.V. History of Lviv scientific school of oncology. In the book: Lviv state medical institute. Lviv. 1994. p.174-177.
9. Bilynskyi B.T. 30th Anniversary of department of oncology. "Acta Medica leopoliensia". 1996. №2.
10. Bilynskyi B.T. The origins of the Lviv scientific school of

- oncologists (on the occasion of the 100th anniversary of professor G.P. Karpunovych and the 85th anniversary of professor A.I. Hnatyshak). "People's word". 2002. №1, №2.
11. Bilynskyi B. T. "Per aspera ad astra" Essay on the scientific ideas of A.I. Hnatyshak. "People's word". 2007. p. 7.
12. Bilynskyi B. T. History of the Department of Oncology and Medical Radiology of Danylo Halytsky Lviv National Medical University. Ukrainian Radiological Magazine. Vol. XIV, №4. Kharkiv. 2006. p.481-492.
13. Ganitkevych Ya. V. Ukrainian doctors-scientists of the first half of the XX century and their schools. Bibliographic notes and bibliography. Lviv. 2002. p.544.
14. Ganitkevych Ya. V. Professors-doctors of Lviv medical university - local Ukrainians // "Acta Medica Leopoliensia". - 2014. - №2. - p.88-96.
15. Bilynsky B. T., Shparyk Ya. V., Mryglotsky M. M., Lukavetsky N. O., Volod'ko N. A., Litvinyak R. I., Experimental oncology. 2016. Vol.38. p.60-62.